

Okruhy ke SBZ z předmětu Pedagogika

Pro studijní obor Pedagogika volného času

1. Pedagogika jako věda

Vymezení pojmu pedagogika. Znaky pedagogiky jako vědy. Návaznost a přesah pedagogiky do ostatních vědních oborů, subdisciplíny pedagogiky. Společenský rozměr pedagogiky.

2. Výchova a vzdělávání jako základní pedagogické kategorie

Vymezení pojmu výchova, vymezení pojmu vzdělávání. Vzájemný vztah výchovy a vzdělávání. Obecná východiska výchovy (filozofická, psychologická, sociální, kulturně antropologická etc.). Vymezení obecných rysů výchovy. Cílenost a záměrnost ve výchově. Socializace a výchova.

3. Situační pojetí výchovy

Systemové pojetí výchovy. Přímé a nepřímé výchovné působení. Vliv osobně významných situací na další vývoj jedince. Specifika pedagogické situace. Interakce v pedagogické situaci.

4. Činitelé působící na formování osobnosti člověka

Rozvoj jedince jako výslednice vlivu různých podmínek. Člověk (genotyp, vrozené dispozice, fenotyp), prostředí, výchova. Vzájemné propojení periodizace vývoje a výchovy. Saturace základních potřeb. Sociální identifikace. Vztah zrání, vývoj, učení.

5. Výchovně vzdělávací cíl, jeho vymezení, společenská podmíněnost a vliv na volbu dalších pedagogických kritérií

Autenticita, vnitřní integrace a socializace jako obecný cíl výchovy. Individualizace a socializace. Jedinec jako subjekt a objekt výchovy. Pojetí cíle výchovy jako faktoru odrážejícího společenské potřeby. Cíle individuální a sociální. Cíle obecné, etapové, konkrétní. Proces konkretizace cílů výchovy. Vztah podmínek, cílů a prostředků výchovy. Dopad volby výchovně vzdělávacího cíle na volbu metod, organizačních forem a prostředků.

6. Přímá a nepřímá výchovná činnost pedagoga v průběhu výchovného procesu

Vymezení přímé a nepřímé výchovné činnosti. Tvorba základní dokumentace pedagoga volného času. Vliv přípravy pedagoga na efektivitu jeho činnosti. Význam vymezení cíle pro kvalitu výchovně vzdělávacího procesu.

7. Preference, hodnoty a morální vývoj jedince

Utváření hodnot. Preference, hodnota, ego angažovanost. Hodnotový systém a hodnotová orientace, referenční rámec ega. Interiorizace sociálních norem. Působení pedagoga v oblasti ovlivňování hodnotového systému osob, s nimiž pracuje.

8. Výsledky výchovy a jejich hodnocení

Vztah cíle, výsledku, hodnocení a zpětné vazby ve výchově. Funkce pozitivní a negativní zpětné vazby. Výchovný potenciál odměny a sankce. Výchovná funkce sebehodnocení. Vliv sebehodnocení na sebepojetí. Korekce a korektivní potenciál negativní sociální zkušenosti.

9. Osobnost jedince její formování prostřednictvím sociální skupiny

Typologie sociálních skupin. Role, status, obliba a vliv v sociální skupině. Způsoby vedení sociální skupiny. Významné sociální skupiny v období periodizace vývoje jedince. Strategie práce s konkrétním typem sociální skupiny (včetně možností sanace rodiny). Základní pedagogická diagnostika v sociální skupině.

10. Percepce, interakce, komunikace ve výchovném procesu

Význam interakce a komunikace. Percepční a komunikační chyby. Možnosti jejich eliminace. Vztahová rovina komunikace. Preferenční postoje pedagoga k dítěti. Jejich příčiny a vliv na žákovu sebereflexi.

11. Sebevýchova, základní cíl výchovného působení

Sebereflexe, sebepoznání, sebehodnocení, a sebevýchova. Individuální směřování k hodnotám. Vývojová období dítěte a utváření úrovně morálního usuzování (Piaget, Kohlberg). Výchova ke svobodě a odpovědnosti.

12. Motivační faktory ve výchově

Vytváření potřeby a schopnosti k sebevzdělávání a sebevýchově. Funkce motivace v procesu výchovy. Možnosti pedagoga ovlivňovat motivaci dětí v průběhu výchovy. Motivace k prosociálnímu jednání. Jednání a odpovědnost. Jedinečnost a konformita.

13. Význam psychosociálního klimatu ve výchovně vzdělávacím procesu

Problematika utváření pozitivního klimatu v pedagogických institucích. Možnosti a limity pedagoga při ovlivňování klimatu sociální skupiny. Skupinová dynamika. Psychosociální klima školní třídy a výchovných skupin (volný čas, náhradní výchovná péče, etc).

14. Rodina a její podíl ve výchovném procesu

Rodina jako primární socializační a výchovný činitel. Základní funkce rodiny. Rodinné strategie v přístupu k výchově dítěte. Rodina funkční, problémová, disfunkční a afunkční. Sanace rodiny. Role a status v rodině a jeho vliv na osvojování sociální genderové role. Interakce a komunikace pedagoga s rodičem, východiska pro spolupráci. Problematika CAN.

15. Sociální kompetence

Sociální kompetence, jejich význam a metody jejich rozvoje v procesu socializace. Výchova a její možnosti v oblasti rozvoje soc. kompetencí. Autorita pedagoga. Formální a neformální vymezení autority. Rozvoj sociálních kompetencí u sociálně znevýhodněných jedinců a skupin. Důraz na rozvoj kompetencí dítěte ve výchovné činnosti pedagoga volného času.

16. Výzkumný projekt v pedagogice

Pojem výzkumného projektu, jeho komponenty. Formulace problému, druhy hypotéz, způsoby výběru reprezentativního vzorku, operacionalizace hypotéz. Výzkumné metody a kritéria jejich volby pro řešení problému. Standardizace, validita, reliabilita a interpretace dat. Problematika přiměřeného vyhodnocování.

17. Zátěž a zátěžová situace

Stres, frustrace, deprivace. Možné případy jejich vzniku v průběhu výchovně vzdělávacího procesu. Frustrační tolerance. Negativní a pozitivní potenciál vlivu zátěže na jedince. Pedagogické možnosti zvyšování odolnosti jedince. Přiměřenost v závislosti na osobnostní dispozici jedince. Charakteristika životní (sociální) situace. Náročné životní situace, krizové situace. Možnosti prevence jejich negativních dopadů.

18. Problematika sociálně patologických jevů

Vymezení normality, deviace, patologie, charakteristika sociálně patologických jevů. Nejčastější porušování sociálních norem v období procesu výchovy a vzdělávání. Multifaktoriální pojetí sociálně patologických projevů dítěte (etiologie). Negativní projevy dítěte v závislosti na věku, sociální zdatnosti a čase. Projevy na úrovni poruchy chování a porucha chování dle MKN-10. Možná opatření, od běžné intervence pedagoga po zákon 109/2004.

19. Prevence v oblasti sociálně patologických jevů

Primární, sekundární a terciální prevence, specifická a nespecifická prevence. Nové trendy v oblasti prevence sociálně patologických jevů. Sociálně patologické jevy ve specifickém prostředí (zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, věznice, sociálně vyloučené lokality). Pomoc obětem sociálně patologických jevů.

20. Systém pedagogicko-psychologického poradenství

Charakteristika poradenských pracovníků v rámci školy: výchovný poradce, speciální pedagog, školní psycholog, preventiva. Náplň jejich činnosti, limity jimi poskytované intervence. Legislativa.

Charakteristika poradenských institucí: pedagogicko psychologická poradna, speciálně pedagogická centra, střediska výchovné péče. Náplň jejich činnosti, limity jimi poskytované intervence. Legislativa.

21. Ústavní a ochranná výchova

Soustava školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče. Specifika vzdělávání a péče v jednotlivých typech zařízení. Specifika trávení volného času dětí v těchto zařízeních, péče o jedince opouštějící zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

22. Metody práce v oblasti interkulturní výchovy a vzdělávání

Charakteristika metod interkulturního vzdělávání (multikulturní výchovy) - herní metody, dramatizace, situačních metody, diskuse, brainstorming, beseda, interkulturní dílny, možnosti vytváření pozitivního sociálního klimatu v národnostně, etnicky či nábožensky heterogenních skupinách, rozvoj schopností kritického myšlení, interkulturní komunikace a kooperativního řešení konfliktů.

23. Výchova a vzdělávání prostřednictvím působení v oblasti volného času

Pojem volný čas. Výchova pro volný čas, výchova prostřednictvím volného času. Možnosti seberealizace a sebevýchovy. Volný čas jako významný faktor procesu výchovy a vzdělávání. Volnočasové aktivity a činnosti ve vztahu k věku, pohlaví, vzdělání, druhy a jejich funkce. Zařízení pro volnočasové činnosti, organizace profilující se v oblasti volného času a jejich charakteristika, nové trendy a metody v oblasti pedagogiky volného času

24. Kompenzační, integrační a preventivní funkce volného času

Kompenzační funkce volnočasových aktivit, v náročných (obtížných) životních situacích dětí a dospělých. Integrační volnočasové aktivity a programy pro postižené děti, mládež, dospělé. Preventivní funkce volnočasových činností ve vztahu k věkovým a sociálním skupinám. Specifická volnočasová zařízení. Nízkoprahová a komunitní centra, jejich specifika, cíle.

25. Média a masová komunikace

Média a jejich funkce, formování přístupu k médiím, mediální gramotnost a její vytváření fenomén diváctví, televizní násilí, fenomén Internet, specifika vlivu médií na děti, dospívající, dospělé a osoby staršího věku, využití médií v práci pedagoga volného času.

Doporučená literatura a zdroje:

- BLÍŽKOVSKÝ, B. *Systémová pedagogika*. Ostrava: Amosium servis 1992.
- ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3.
- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 1997
- HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-635-7.
- HRABAL, V. *Pedagogicko psychologická diagnostika žáka*. Praha: SPN 1989. ISBN 80-04-22149-1.
- LANGMEIER, J., LANGMEIER, M., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie : s úvodem do vývojové neurofyzologie*. 2. vyd. Praha : H&H Vyšehradská, 2002. ISBN 80-7319-016-8.
- MATOUŠEK, O. - KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. rozš. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-24-9.
- MÜHLPACHR, P. *Sociální patologie*. Brno: PedF MU, 2001.
- PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 1999.
- PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava : Amosium servis, 1995. ISBN 80-85498-27-8.
- PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. 1. dotisk vyd. Praha : Karolinum, 2004. ISBN 80-7184-569-8.
- PIAGET, J., INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-146-0.
- ŘÍČAN, P. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada publishing, 2000. ISBN 80-7169-512-2.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: ISV, 1999.
- SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: MU, 1996.
- SVOBODA, Z., PYŠNÁ, J. Komplexní pojetí sociálních služeb jako efektivní intervenční model v sociálně vyloučených lokalitách. In: KOL. AUT. *Multidisciplinární přístupy pomáhajících profesí*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2007, s. 166 – 177. ISBN 978-80-7044-858-8
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0
- VALIŠOVÁ, A. a kol. *Autorita jako pedagogický problém*. Praha : Karolinum, 1998.
- VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. a kolektiv. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha : Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0.

Okruhy ke SBZ z předmětu Pedagogika volného času a metodiky zájmových činností

Pro studijní obor Pedagogika volného času

1. Základní vymezení kategorie volný čas

Problematika volného času z vybraných hledisek (pedagogické, psychologické, zdravotně-hygienické, sociálně-psychologické, ekonomické, politické apod.). Charta výchovy pro volný čas.

2. Vývoj výchovy ve volném čase

Pojetí v kontextu historického vývoje a společenských a ekonomických změn: práce, pracovní doba, volný čas. Postupné vnímání volného času od negace pracovního času, tj. prostoru pro regeneraci a odpočinek až k vnímání svébytného obsahu a cíle volného času a jeho úlohy při rozvoji osobnosti jedince.

3. Podmínky a příčiny vzniku organizací působících ve volném čase (Sokol, YMCA, Orel a další)

Jejich úloha, činnost a cíle v období rozvoje národních států a jejich pozice a úloha v současnosti.

4. Mezinárodní volnočasové aktivity mladé generace.

Charakteristika mezinárodních organizací pracujících s dětmi, mládeží a dospělými ve volném čase, charakteristika obsahu a forem jejich činnosti.

5. Výchova mimo vyučování.

Funkce výchovy mimo vyučování. Školská zařízení pro výchovu mimo vyučování, jejich funkce, druhy a obsah činností, pracovníci, dokumentace. Zájmová a seberealizační činnost, komercializace volného času.

6. Faktory determinující volný čas a jeho využívání.

Rodina, škola, instituce a organizace, vrstevnické skupiny, média aj. Ohrožení z nedostatku nebo nadbytku volného času, socializační funkce využívání volného času, vliv vrstevníků v této oblasti. Vrstevnické vztahy v oblasti volného času a výchovy mimo vyučování. Možnosti diagnostiky sociálních vztahů uvnitř vrstevnické skupiny a možnosti jejich pedagogického ovlivňování.

7. Rizika spojená s neadekvátním využitím volného času.

Sociálně patologické jevy, možnosti prevence sociálně patologických jevů v oblasti volného času a výchovy mimo vyučování, preventivní výchovné programy v oblasti volného času.

8. Preventivně výchovná péče, ústavní a ochranná výchova.

Školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, specifika využívání volného času v zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Další formy náhradní rodinné péče a aplikace metod pro aktivní využívání volného času. Rozdělení vázaného a volného času ve zmíněných zařízeních.

9. Nízkoprahová (volnočasová) zařízení pro děti a mládež.

Charakteristika, obsahová náplň činnosti, cílové skupiny, organizace činností, sociální práce s klienty v nízkoprahových zařízeních.

10. Integrované volnočasové aktivity a programy pro zdravotně postižené děti, mládež a dospělé.

Organizace zabývající se touto cílovou skupinou v oblasti volného času. Volnočasové aktivity s možností zapojení zdravotně handicapovaných dětí, mládeže i dospělých spolu s intaktní populací. Volnočasové aktivity u seniorů, jejich možnosti, specifika.

11. Volný čas v kontextu sociokulturních podmínek.

Vliv kultury, náboženství a tradic na trávení volného času dětí, mládeže a dospělých. Možná specifika využívání volného času v kontextu sociokulturních a socioekonomických specifíků (subkultury, podmínky sociálně vyloučených lokalit apod.) Možnosti trávení volného času dětí a mládeže ze sociálně znevýhodněného prostředí. Odraz sociokulturních specifíků lokality (obce, města) ve školním vzdělávacím programu a jeho vazba na výchovu mimo vyučování.

12. Odpočinkové a rekreační aktivity v oblasti výchovy mimo vyučování, jejich podstata a význam.

Formy a obsah odpočinkových a rekreačních aktivit a jejich zařazení do režimu dne, duševní hygiena ve výchově mimo vyučování. Dětská hra.

13. Zájmové činnosti jako součást výchovy a vzdělávání mimo vyučování.

Oblasti, funkce a organizace zájmových činností. Metody zájmových činností z hlediska věku (u dětí, mládeže, i dospělých), zaměření zájmu a možností. Vyhledávání a rozvoj talentovaných dětí. Charakteristika zařízení, která rozvíjí talent a vyhraněné zájmy dětí.

14. Zvláštnosti procesu učení v oblasti výchovy mimo vyučování.

Komparace s vyučovacím procesem ve škole, funkce vychovatele v procesu učení a v oblasti výchovy mimo vyučování. Příprava na vyučování ve výchově mimo vyučování, její obsah, metody a formy.

15. Pedagogická interakce při výchově prostřednictvím aktivit volného času

Interakce a komunikace. Percepční a komunikační chyby. Možnosti jejich eliminace. Pedagogická interakce a komunikace. Vliv pedagogického působení na interakci mezi pedagogem a dítětem. Preferenční postoje pedagoga k dítěti. Jejich příčiny a vliv na žákovu sebereflexi.

16. Volný čas a média, informační technologie, jejich funkce, úloha rodičů a pedagogů.

Rizika spojená s neadekvátním užíváním médií. Rozvoj mediální gramotnosti v oblasti volného času a výchovy mimo vyučování.

17. Nestátní neziskové organizace a další subjekty pracující s dětmi, mládeží i dospělými ve volném čase (NNO, občanská sdružení, církve apod.).

Charakteristika vybraných organizací z této oblasti, jejich činnost, specifika, posuzování kvality, financování.

18. Vzdělávání a výchova pro volný čas. Volný čas a životní styl.

Zdravý životní styl, sebevýchova, seberealizace. Volný čas jako jedna z determinantů kvality života. Rodinná výchova a životní styl rodiny, možnosti pedagogického ovlivňování životního stylu jedince, popř. rodiny.

19. Charakteristika nových přístupů v pedagogice volného času.

Animace, zážitková pedagogika, streetwork, peer programy, Outward Bound a návrhy konkrétních možností, podmínek, činnosti a cílových skupin pro případ jejich využití.

20. Legislativní rámec činnosti institucí a organizací pro volný čas a výchovu mimo vyučování, platné právní normy.

Ekonomické podmínky a financování institucí a organizací pro volný čas a výchovu mimo vyučování, jejich optimální materiální vybavení, prostory. Návrh případové studie koncipování, vybavení a možností financování provozu střediska pro volný čas.

Doporučená literatura a zdroje:

Akademie pro studium volného času. On-line publikace na domovské stránce www.eas.nalberta.ca/elj/als.cz

BLÍŽKOVSKÝ, B. *Systémová pedagogika*. Ostrava: Amosium servis, 1992.

HÁJEK, B. *Vybrané předpisy k činnosti dětí a mládeže*. Praha: IDM, 1993.

HANZOVÁ, M., KREMLÍČKOVÁ, M., KODÝM, M. *Práva a povinnosti našich dětí*. Praha: Victoria Publishing, 1995.

HERMOCHOVÁ, S. *Hry pro život 1., 2.* Praha: Portál, 1994.

HOFBAUER, B. *Zařízení volného času dětí a mládeže*. Praha: IDM, 1992.

KŘIVOHLAVÝ, J., MAREŠ, J. *Komunikace ve škole*. Brno: MU, 1995.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak zvládnout stres*. Praha: Avicenum, 1994.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Povídej, naslouchám*. Praha: Avicenum, 1994.

MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha, Portál 1994.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003.

PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002. (3. aktualizované vydání)

PIKE, G., SELBY, D. *Globální výchova I, II*. Praha: Portál, 1994, 2001.

ŘÍČAN, P., PITHARTOVÁ, D. *Krotíme obrazovku*. Praha: Portál, 1995.

SPOUSTA, V. a kol. *Metody a formy výchovy ve volném čase*. Brno, MU 1996.

SPOUSTA, V. a kol. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: MU, 1994.

Úmluva o právech dítěte. Praha: Výbor pro lidská práva, 1991.

WARD, P., ADAMS, S., LEVERMORE, J. *Jak se připravovat na práci s mládeží*. Praha, Portál 1997

VÁŽANSKÝ, M., SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Pajdo, 1995.

Zákon 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivní výchovná péče ve školských zařízeních ve znění pozdějších předpisů

www.epolis.cz

www.varianty.cz